

Nd.

343. Frumvarp til laga

[135. mál]

um ítölu.

Frá landbúnaðarnefnd.

1. gr.

Sýslunefndum er heimilt að gera samþykktir um ítölu í heimalönd og afréttarlönd fyrir heilar sýslur, einstaka hreppa eða hreppshluta, ef kröfur berast um það eða þær telja þess þörf, enda sé fullnægt skilyrðum laga þessara.

2. gr.

Nú berst hreppsnefnd krafa frá a. m. k. $\frac{1}{4}$ búenda innan sveitarfélags eða afmarkaðs sveitarhluta um, að ítölumat verði framkvæmt á jörðum í sveitinni eða sveitarhlutanum eða á afréttarlöndum innan hreppsins, og skal þá boða til fundar ábúendur hreppsins eða hreppshlutans um málið. Skal þess getið í fundarboði, hvert mál verði þar til umræðu. Fundur telst lögmætur, ef meira en helmingur atkvæðisbærra búenda hreppsins eða hreppshlutans sækir fundinn. Þess skal getið í fundargerð, hve margir búendur séu í sveitarfélaginu eða viðkomandi hreppshluta og hve margir hafi mætt á fundinum og tekið þátt í atkvæðagreiðslu um fundarefnið.

Verði samþykkt með meiri hluta atkvæða á lögmætum fundi að óska þess, að ítala verði gerð í heimalönd eða afrétt hreppsins, skal málið sent viðkomandi sýslunefnd til meðferðar. Nú er fellt við atkvæðagreiðslu að krefjast ítölu, og má þá taka málið upp aftur að þrem árum liðnum.

3. gr.

Ef verulegar samgöngur búpenings í heimalöndum tveggja eða fleiri samliggjandi hreppa eiga sér stað eða um er að ræða sameiginleg afréttarlönd tveggja eða fleiri hreppa, getur fundur, sem haldinn er samkvæmt ákvæðum 2. gr., gert kröfu um ítölu í lönd aðliggjandi sveitar eða sveita. Slík krafa skal send viðkomandi hreppsnefnd, og er henni skylt að boða til fundar um málið innan fjögurra vikna frá þeim tíma, er krafan barst henni í hendur. Fer um lögmæti þess fundar svo sem fyrir er mælt í 2. gr. Fundarályktun skal, svo fljótt sem því verður við komið, senda til oddvita sýslunefndar og hreppsnefndar í þeim hreppi, sem átti upptök að kröfunni um ítölu.

Nú fellir sá hreppur eða hreppshluti, að ítala sé gerð, og getur þá sá, er kröfuna gerði, skotið málinu til Búnaðarfélags Íslands, sem fer þá með málið eftir því, sem segir í 10. gr. þessara laga.

4. gr.

Þegar oddvita sýslunefndar hefur borizt fundarályktun um, að ítala skuli gerð, og málið hefur hlotið afgreiðslu á fundum í þeim sveitarfélögum, þar sem það hefur verið tekið til meðferðar samkvæmt fyrirmælum 3. gr., skal hann boða sýslunefnd til fundar, svo fljótt sem ástæður leyfa, til þess að taka ákvörðun um málið. Í samþykkt sýslunefndar skal tekið fram, í hvaða lönd ítala skuli gerð, hvenær ítölunefnd skuli hafa lokið störfum og hvenær samþykktin skuli koma til framkvæmda.

5. gr.

Þegar sýslunefnd hefur gert samþykkt um ítölu, skal hún hlutast til um, að ítölunefnd verði skipuð. Ítala skal metin af þrem mönnum. Sýslumaður tilnefnir einn mann, er stjórnar matinu og heldur gerðabók, stjórn Búnaðarfélags Íslands annan og búnaðarfélag viðkomandi hrepps hinn þriðja. En séu löndin, sem ítölu

skal gera í, eign tveggja eða fleiri hreppa, skal stjórn viðkomandi búnaðarsambands tilnefna þriðja nefndarmanninn. Jafnmargir varamenn skulu tilnefndir af sömu aðilum.

6. gr.

Svo fljótt sem unnt er, eftir að skipun ítölunefndar hefur farið fram, skal formaður kalla nefndina saman til áreiðar á lönd þau, sem um er að ræða. Jafnframt skal hann tilkynna þeim aðilum, er þar hafa hagsmuna að gæta, nær áreiðin fari fram, svo að þeim gefist kostur á að mæta eða láta umboðsmenn mæta við áreiðina. Áreið er því aðeins lögmæt, að ítölunefnd fullskipuð taki þátt í gerðinni.

Að áreið lokinni skal nefndin, svo fljótt sem því verður við komið, kveða upp úrskurð sinn. Skal hún svo meta ítölu, að fullskipað sé í land, en eigi ofskipað, svo að fénaður megi vel þrífast og eigi sé hætt á, að land spillist sakir ofbeitar. Skal ákveðið, hve margt búfé megi hafa í högum hverrar jarðar, þegar um ítölu í heimalönd er að ræða, og hve mikinn búpening hvert sveitarfélag megi setja á afréttarland, þegar um það er að ræða. Búfé skal lagt í einingar, þannig að 9 kindur, veturgamlar og eldri, jafngildi einu hrossi eða geldneyti á sama aldri eða tveimur mjólkurkúm. Hverjum aðila er í sjálfvald sett, hvort hann fyllir ítölu sína með einni búfjártegund eða fleirum til samans, þó er ítölunefnd heimilt að ákveða hlutfallstölu einstakra búfjártegunda, ef landið er mjög einhæft.

Ítala í heimalönd skal miðast við stærð og nothæfi beitilands, þar með talið ræktað land, sem notað er til beitar að meira eða minna leyti.

Jörð, sem afgirt er fjárheldum girðingum, skal undanþegin ítölu í heimaland. Nú er hluti jarðarinnar utan girðingar, og skal þá sá jarðarhluti háður ítölu.

Til þess að ákvarðanir ítölunefndar séu gildar, þurfa allir nefndarmenn að vera mættir eða varamenn þeirra og greiða atkvæði. Afl atkvæða ræður úrslitum.

7. gr.

Ef innan ítöluumdæmis er kaupstaður eða kauptún, sem hefur umráðarétt jarðnæðis, er grasnyt fylgir, hefur það sem heild beitarrétt í heimahögum og afrétt í hlutfalli við beitiland sitt, eftir sömu reglum og um getur í 6. og 8. gr. Um rétt einstaklinga innan viðkomandi kaupstaðar eða kauptúns fer eins og um venjulegt sveitarfélag sé að ræða. Nú er kauptún í landi jarðar, sem er einkaeign, og skal þá við ítöluamat úthluta jörðinni í heild, þar með talið kauptúnið, það sem henni ber í hlutfalli við aðrar jarðir, en íbúar kauptúnsins semji hver fyrir sig við umráðamann jarðarinnar um beitarréttindi í heimalandi og afrétti.

8. gr.

Þegar ítölunefnd hefur lokið störfum, skal hún tilkynna viðkomandi hreppsnefnd eða hreppsnefndum úrskurð sinn, en hreppsnefnd tilkynnir hreppsbúum og hefur eftirlit með því, að eigi sé fleira búfé sett í heimalönd eða afrétt en ítölunefnd hefur ákveðið. Nú er fleira búfé í hreppnum en heimilt er að reka til afréttar, og ákveður þá hreppsnefnd, hve mikinn búpening megi reka í afrétt frá hverju einstöku býli. Skipting milli jarða í sveitarfélagi eða upprekstrarfélagi miðast við hlutfall þess beitarpenings, sem leyfilegt er að hafa í heimalöndum, hafi slíkt mat farið fram, ella skal miðað við landverð jarðanna að frádregnum hlunnindum. Nota skal elzta fasteignamat, sem við verður komið, en jafnframt tekið tillit til þeirra breytinga, sem kunnugt er að orðið hafi á beitarþoli lands, eftir að fasteignamatið var gert. Vilji einhver ekki una úrskurði hreppsnefndar, má skjóta málinu til ítölunefndar, og ræður afl atkvæða úrslitum.

Nú fyllir sveitarfélag ekki sína ítölu í afréttarland, og er því þá skylt að leyfa öðru sveitarfélagi, sem á upprekstur í sameiginlegt afréttarland, að fylla ítölu, enda komi gjald fyrir, sem ákveðið skal af ítölunefnd. Nú hefur ábúandi færri fénað í heimahögum en svarar ítölu hans, og má hann þá taka af öðrum fjáreig-

endum innan sama hrepps, en eigi öðrum nema með samþykki viðkomandi hreppsnefndar. Sama gildir um eyðijarðir, noti eigandi þær ekki fyrir eigin fénað. Hafi hreppsþúar ekki þörf nytja landsins, en hreppsnefnd synjar jarðeiganda að taka fénað utanhrepps, getur landeigandi krafizt beitarleigu eftir mati ítölunefndar.

9. gr.

Nú eru verulegar samgöngur búfjár í löndum tveggja eða fleiri samliggjandi lögsagnarumdæma, þannig að sýslunefnd, sem vill ákveða ítölu í lönd innan sýslunnar, telur nauðsynlegt, að jafnframt sé gerð ítala í lönd nágrannahéraðs, og getur hún þá gert kröfu til Búnaðarfélags Íslands um, að málið verði tekið upp á þann hátt, er segir í 10. gr. Stjórn Búnaðarfélags Íslands er þá skylt að taka málið til athugunar, og komist hún að þeirri niðurstöðu, að ítölu sé þörf, skal ítöllumat fara fram. Til þess að meta ítölu í landssvæði, sem er innan tveggja eða fleiri lögsagnarumdæma eða er eign fleiri en eins lögsagnarumdæmis, tilnefnir stjórn Búnaðarfélags Íslands þrjá menn, og skulu þeir starfa samkvæmt ákvæðum laga þessara.

10. gr.

Búnaðarfélag Íslands skal hafa eftirlit og fylgjast vel með notkun afrétta og heimalanda. Komi í ljós rýrð í afréttarfénaði og séu líkur taldar fyrir því, að hún geti stafað af ofbeiti á afréttum og öðrum sumarhögum, skal stjórn Búnaðarfélags Íslands láta rannsaka, hvort um ofbeiti sé að ræða, enda hafi viðkomandi sýslunefnd ekki tekið málið fyrir.

Rannsókn þessi skal framkvæmd af þriggja manna nefnd. Í nefndinni eiga sæti: sandgræðslustjóri, eða maður tilnefndur af honum, einn maður tilnefndur af viðkomandi búnaðarsambandi og einn maður tilnefndur af stjórn Búnaðarfélags Íslands, og er hann formaður nefndarinnar.

Þyki nefndinni auðsætt, að um ofbeiti sé að ræða, sem ekki er framkvæmanlegt að bæta úr með ræktun landsins, skal stjórn Búnaðarfélags Íslands hlutast til um við viðkomandi sýslunefnd, að hún láti gera ítölu í landið.

Hafi viðkomandi aðilar vanrækt að taka málið fyrir eða liggja land það, sem um er að ræða, innan tveggja eða fleiri lögsagnarumdæma, getur stjórn Búnaðarfélags Íslands ákveðið, að ítala verði gerð. Skipar hún þá þrjá menn í ítölunefnd, svo sem ákveðið er í 9. gr.

11. gr.

Ef ítala einhverrar jarðar verður svo lág, að Búnaðarfélag Íslands telji jörðina eigi geta horið lífvænlegt bú, þá getur eigandi krafizt þess, ef samningar nást eigi, að ríkið kaupi jörðina fyrir matsverð samkvæmt eignarnámslögnum.

12. gr.

Kostnaður við störf ítölunefndar greiðist samkvæmt reikningi af sveitarfélagi, sem hlut á að máli. Nú er ítala gerð í lönd tveggja eða fleiri hreppa, og skiptist þá kostnaðurinn milli þeirra eftir meðaltalstölu fjallskilaskylds penings í hreppnum síðastliðin fimm ár. Sá aðili, er átti upptök kröfunnar um ítölu, greiði kostnaðinn til formanns ítölunefndar, en kröfurétt á hann á endurgreiðslu frá öðrum á þeim hluta, er þeim ber að greiða. Verði ágreiningur um upphæð reiknings ítölunefndar eða skiptingu kostnaðar milli sveitarfélaga, sker Búnaðarfélag Íslands úr.

13. gr.

Vilji einhver, sem hlut á að máli, ekki una úrskurði ítölunefndar, getur hann krafizt þess innan fjögurra vikna frá uppkvaðningu ítöluúrskurðar, að yfiritöllumat skuli fara fram. Krafan sendist landbúnaðarráðherra, sem skipar þrjá menn til yfiritöllumats, og sé einn þeirra formaður. Fer um framkvæmd yfirmats eftir yfirmælum laga þessara.

Kostnaður við yfirmat greiðist samkvæmt því, sem ákveðið er í 12. gr., ef matið breytist um 10 af hundraði eða meira. Að öðrum kosti greiðist hann af þeim, er krafðist yfirmats.

14. gr.

Ef beitarþol lands breytist eða fimm ár eru liðin frá því að samþykktir um ítölu öðluðust gildi, er skylt að taka ítölumatið til endurskoðunar, ef þess er krafizt af a. m. k. $\frac{1}{4}$ ábúenda í sveitarfélagi, sem hlut á að máli, eða af sandgræðslustjóra. Skal þá ítölunefnd skipuð á ný eftir fyrirmælum laga þessara.

15. gr.

Ráðherra setur nánari ákvæði um framkvæmd laga þessara með reglugerð.

16. gr.

Brot gegn ákvæðum laga þessara, reglugerða og samþykktta, sem settar verða samkvæmt þeim, varða sektum frá krónum 500—50000, og skal fara með mál út af þeim sem almenn lögreglumál.

17. gr.

Með lögum þessum eru úr gildi felld lög nr. 85 16. des. 1943 og ákvæði 14. og 15. gr. laga nr. 18 28. maí 1941, um sandgræðslu og heftingu sandfoks, svo og önnur lagaákvæði, er koma kunna í bága við lög þessi.

Nú eru gerðar samþykktir um ítölu samkvæmt lögum þessum, og falla þá úr gildi eldri ákvæði, sem sett hafa verið með samningum eða á annan hátt um ítölu í lönd viðkomandi sveitarfélags.

18. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Greinargerð.

Frv. þetta er flutt samkvæmt ósk Búnaðarfélags Íslands. Nefndarmenn áskilja sér rétt til að flytja eða fylgja breytingartillögum. Frv. fylgdu eftirfarandi athugasemdir:

Lög um ítölu hafa verið í gildi frá 1943, en hafa ekki komið til framkvæmda til þessa.

Árið 1958 kom fram beiðni um ítölu í einum hreppi landsins. Er það mál var tekið til athugunar, kom í ljós, að lögin voru nú þegar að nokkru leyti úrelt og að í þau vantaði nauðsynleg ákvæði.

Stjórn Búnaðarfélags Íslands fól þá þeim ráðunautunum Ásgeiri L. Jónssyni og dr. Halldóri Pálssyni að endurskoða lögin, áður en búnaðarþing kæmi saman. Það gerðu þeir og lögðu fram breytingartillögur sínar á þingskjali nr. 17.

Þeir höfðu ekki samið greinargerð fyrir tillögum sínum, en gerðu búfjárræktarnefnd grein fyrir þeim, en hún fékk málið til meðferðar.

Búfjárræktarnefnd hefur haft málið til athugunar og rætt það á mörgum fundum sínum. Hún hefur að nær öllu leyti fallizt á breytingartillögur ráðunautanna og lagt til nokkrar fleiri. Hefur nefndin felld allar breytingartillögurnar inn í frumvarp það, sem hér liggur fyrir. Standa ráðunautarnir að frumvarpinu ásamt nefndinni, enda hafði hún náð samstarf við þá.

Á 1. gr. er gerð sú breyting, að gert er ráð fyrir, að ítölu megi gera í vissan hluta hrepps. Hreppshluti getur verið landfræðilega aðgreindur eða afgirtur og af þeim ástæðum væri þörf fyrir ítölu ekki sameiginleg öllum hreppnum.

Verður þetta ákvæði því að teljast nauðsynlegt.

Við 2. gr. er sú efnisbreyting, að ábúendur einir, hvort sem leiguliðar eru eða bændur á eignarjörð, eru atkvæðisbærir um, hvort ítölumat skuli gert, en í

gildandi lögum hafa jarðareigendur þennan rétt, þótt ekki séu bændur í hreppnum. Sýnist varhugavert, að þeir geti ráðið úrslitum um það, hvort ítala er gerð eða ekki, enda finnast í öðrum lögum hliðstæð ákvæði.

Í 4. gr. fellur síðari málsgrein niður vegna ákvæða 10. gr.

Við 6. gr. er lagt til að gerðar séu þessar breytingar:

Mjólkurkýr eru teknar með í ítölu lands, enda sé ítala gerð í ræktað land, þar sem það er að nokkru notað til beitar. Þá er ítölunefnd heimilað að ákveða, hversu margt af hverri búfjártegund skuli sett í land, sem mjög er einhæft til beitar, og loks er jörð eða hluti af jörð, sem girt er fjárheldri girðingu, undanþegin ítölu.

7. gr. er ný. Er hún sett inn í frumvarpið vegna þess ástands, sem skapazt hefur við vaxandi fénaðarhald í bæjum og þorpum og öðru þéttbýli. Felur greinin í sér þau ákvæði, sem á hefur skort, til þess að hægt hafi verið að framkvæma lögini við hinar breyttu aðstæður og þar sem þeirra er hvað mest þörf.

Að öðru leyti skýrir greinin sig sjálf.

Við 8. gr. — áður 7. gr. — er í frumvarpinu lagt til að gerðar verði þessar breytingar:

Ágreiningi vegna úrskurðar hreppsnefndar skal skotið til ítölunefndar. Virðist það eðlilegra, þar sem hún hefur áður haft málið til meðferðar og kynnt sér aðstæður hverju sinni.

Þá er lagt til, að bannað verði að taka fénað í ítölu lands af utanhreppsmönnum, nema leyfi viðkomandi hreppsnefndar komi til, enda ekki æskilegt að færa fénað milli sveita og hagvenja sitt á hvað. Bætt er inn ákvæði varðandi eyðijarðir, og skýrir það sig sjálft.

9. gr. — áður 8. gr. — er óbreytt frá gildandi lögum að öðru en því, að vitnað er til ákvæða 10. gr. og orðalagi breytt til samræmis.

10. gr. — áður 9. gr. — frumvarpsins felur í sér nokkra breytingu frá gildandi lögum. Hér er gert ráð fyrir, að Búnaðarfélag Íslands hafi eftirlit með notkun lands varðandi ofbeit og geri ráðstafanir til úrbóta, þar sem þeirra kann að vera þörf, enda hafi málið ekki verið tekið til meðferðar heima fyrir. Virðist nauðsynlegt, að unnt sé að taka málið fyrir „ofan frá“, og eðlilegast, að Búnaðarfélag Íslands hafi þar frumkvæði — fremur en sandgræðslustjóri. Lagt er til, að sérstök nefnd athugi, hvort ítölu sé þörf. Sandgræðslustjóra er ætlað sæti í nefndinni, með tilliti til þess, að hann megi dæma um, hvort ofbeit sé svo, að hún valdi landskemmdum.

Við 11. gr. — áður 10. gr. — er sú breyting gerð, að felld eru niður orðin „vegna sandgræðsluframkvæmda“ og matið falið Búnaðarfélagi Íslands. Virðist ekki ástæða til að miða ákvæði laganna við sandgræðsluframkvæmdir, þar sem þau fjalla eingöngu um ítölu.

Við 14. gr. — áður 13. gr. — eru hér gerðar þær breytingar, að endurskoða megi ítölumat fimm áum eftir að ítala er gerð í stað þriggja ára áður, ef beitarþol lands breytist, en áður aðeins ef land spillist.

Í 16. gr. — áður 15. gr. — eru sektarákvæðin hækkuð vegna verðbreytinga.